

Проведений аналіз наукової психолого-педагогічної літератури свідчить, що арттерапія є одним із перспективних методів формування всебічно розвиненої особистості та повністю відповідає сучасним тенденціям гуманізації освіти. Використання арттерапевтичних технологій у навчально-виховному процесі навчального закладу сприяє підвищенню у дітей інтересу до навчальної діяльності, розвитку творчого потенціалу, мотивації до навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. «Про освіту» Закон України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.10.2020).
2. Концепція Нової української школи. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>(дата звернення: 01.10.2020).
3. Алексеева М. І. Мотиви навчання учнів. Київ : Радянська школа, 1974. 120 с.
4. Бойко А. Е. Використання арт-педагогічних технологій як засобу творчого самовираження молодших школярів у позашкільних навчальних закладах. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя «Психолого-педагогічні науки», 2014. №5. С. 68-73.
5. Деркач О. О. Реалізація виховного потенціалу арт-педагогіки в умовах навчально-виховного процесу початкової школи. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14 «Теорія і методика мистецької освіти»: збірник наукових праць. М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 8 (13). С. 155-159.
6. Музика О.О. Діагностика мотиваційних стратегій учбової діяльності. Психологічне діагностування в роботі практичного психолога: тези доповіді Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Умань, 20 лютого 2013 р.). Умань: Візаві, 2013. С. 109-111.
7. Таранова Е. В. Арт-педагогический практикум по работе с дошкольниками: игры, упражнения, занятия. Ставрополь: Ставропольсервисшкола, 2003. 95 с.
8. Усе про мотивацію / уклад. А. Г. Дербеньова Харків: Основа, 2012. 207 с.

*Устіменко Наталія
Науковий керівник – доц. Свідерська Галина*

ФЕНОМЕН САМООЦІНКИ У СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У теорії і практиці психологічної науки однією з найважливіших є проблема становлення особистості. Як зазначають психологи, значний вплив на поведінку, діяльність, спілкування людини має самооцінка, яка значною мірою зумовлює соціальну адаптацію людини, є регулятором її поведінки та діяльності. Тому у сучасній психології проблема самооцінки, її формування, структура, функції, зв'язок з іншими особистісними утвореннями постійно привертає увагу вчених.

Дослідженню феномену самооцінки присвячено значну кількість публікацій психологічної спільноти. Вона була предметом наукових розвідок таких зарубіжних психологів, як А.Адлер, А. Бандура, Р. Бернс, І.Бранден, К.Горні, В. Джеймс, Е.Еріксон, Ф. Зімбардо, Ч.Кулі, С.Куперсміт, К.Левін, Дж. Мід, К.Роджерс, З.Фройд. У радянській та російській психології фундаментальні дослідження феномену самооцінки викладені у працях Б. Г. Ананьєва, Л. І. Божович, Л. В. Захарова, І. С. Кона, О. М. Леонтьєва, А. І. Ліпкіної, М.І. Лісіної, О. Г. Спіркіна, В. В. Століна, С. Р. Пантелєєва, О. М. Прихожан, С. Л. Рубінштейна, І. І. Чеснокової, К. В. Шорохової та ін.

Оскільки феномен самооцінки вивчався багатьма науковцями, то це призвело до формування різних підходів до її вивчення [5] (див. табл.1):

Як підкреслює М.А.Пирлик, багатоаспектне вивчення самооцінки підтверджує її складність і багатозначність як психологічного феномену, її вплив на розвиток та функціонування різних психологічних виявів особистості. Складність дослідження самооцінки також вбачається в органічному поєднанні процесуального і структурного компонентів: самооцінка може змінюватися в процесі діяльності та водночас впливати на неї [6].

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Один з найвідоміших зарубіжних психологів, який досліджував самооцінку, Р. Бернс, визначав її як особистісне судження про власну цінність, яке виражається в установках, що притаманні індивіду. Вона є засобом та умовою формування “Я”-концепції [1].

Таблиця 1

Основні підходи до вивчення самооцінки

№	Назва підходу	Зміст
1.	Особистісний підхід	розглядає самооцінку як важливий компонент самосвідомості особистості
2.	Структурно-цілісний підхід	вивчає самооцінку як один із компонентів цілісної структури особистості й одночасно як складне системне за своєю природою утворення: вона є цілісною і водночас багатоаспектною, має багаторівневу будову та ієрархічну структуру, міжсистемні зв'язки з іншими утвореннями
3.	Діяльнісний підхід	пропонує розглядати самооцінку як чинник, що впливає на якість результатів діяльності особистості;
4.	Динамічний підхід	використовується під час аналізу самооцінки у процесі вікової зміни індивіда у взаємозв'язку зі становленням особистості;
5.	Психопатологічний підхід	розглядає самооцінку як показник психічного здоров'я особистості;
6.	Функціональний підхід	передбачає вивчення самооцінки як однієї з основних функцій особистості

Самооцінку також детально розглядав М. Вагнер. Він запропонував перелік взаємозалежних чинників, з яких складається самооцінка:

1) відчуття себе потрібним, бажаним, коханим є центральним стрижнем самооцінки (людина повинна належати родині, суспільству; відсутність любові створює цілий комплекс емоційних проблем, що турбуватимуть людину впродовж більшої частини життя);

2) почуття гідності тісно пов'язане з першим компонентом: якщо людина відчуває любов, повагу, підтримку з боку оточуючих, вона швидше за все буде сприймати себе;

3) почуття компетентності – люди, які мають здорове уявлення про себе, оптимістичний та впевнений погляд на речі, легко вирішують проблеми, з радістю й ентузіазмом зустрічають новий день [6].

Як бачимо, виходячи з аналізу психолого-педагогічної літератури, можна виділити такі функції самооцінки: мотиваційну, орієнтаційну, регулятивну і рефлексивну.

Так, *мотиваційна функція* самооцінки виявляється у вигляді мотивів, цілей, ідеалів, які виражають причини діяльності особистості.

Орієнтаційна функція передбачає орієнтування в ситуаціях оцінювання себе, своїх можливостей, своєї діяльності в групі.

Регулятивна функція забезпечує свідому саморегуляцію свого поведіння в умовах, що вимагають свідомих зусиль, щоб рухатися до мети, не відступаючи від задачі.

Рефлексивна функція виявляється в умінні людини усвідомлювати те, що вона робить, і аргументувати, обґрунтовувати свою діяльність.

Окремі вчені-психологи підходять до опису самооцінки як такої, що може бути різних видів, а відтак кожен вид може виконувати свої, специфічні функції в житті особистості. Зокрема, А. В. Захарова [2] виокремлює наступні види самооцінки:

1) прогностична самооцінка надає можливість суб'єкту оцінити свої можливості, визначити ставлення до них; вона набуває актуальності від початку діяльності та до здійснення вчинку. Однією з характеристик прогностичної самооцінки є рівень домагань, основу якого складає оцінка суб'єктом своїх можливостей. Емоційний компонент прогностичної самооцінки виявляє міру сформованості у суб'єкта почуття відповідальності за можливий результат власних дій;

2) **актуальна самооцінка** оцінює і коригує виконавчі дії під час здійснення вчинку. Таку самооцінку Х. Хекхаузен називав “поточною” або “інтроспективною”, звертав увагу на те, що вона фіксує емоційні стани, зміни очікувань, ступінь “вдалої діяльності”. Слід зазначити, що важливим психологічним механізмом цього виду самооцінки є дії самоконтролю;

3) **ретроспективна самооцінка** аналізує досягнутий рівень розвитку, підсумків діяльності, наслідків, вчинків. Також вона бере участь у визначенні суб’єктом перспектив свого розвитку, оскільки під час її актуалізації людина відзначає як позитивні, так і негативні сторони своєї діяльності й особистості. Цей вид самооцінки детермінує процеси “каузальної атрибуції” – пояснення суб’єктом причин успіху чи невдач власної поведінки і діяльності.

Як підкреслює М.А.Пирлик, усі види самооцінки тісно пов’язані між собою, а у реальній діяльності самооцінювання постійно спостерігаються їх взаємні переходи, трансформації одна в одну. Виконуючи регулятивну функцію, самооцінка є необхідною внутрішньою умовою організації суб’єктом своєї поведінки [6].

Українські вчені Ю.В.Козерук Ю.В. та Я.О. Євсейчик зазначають, що сучасні дослідники виділяють актуальну (те, що вже досягнуто) і потенційну (те, на що здатна конкретна особа) самооцінку. Самооцінка може бути високою і низькою, розрізнятися за ступенем стійкості, самостійності, критичності [2]. Людина може оцінювати себе адекватно і неадекватно (завищувати або занижувати свої досягнення) [4].

Адекватна – це самооцінка, яка дозволяє людині правильно співвідносити свої сили із завданнями різної складності та вимогами тих. При оптимальній адекватній самооцінці суб’єкт правильно співвідносить свої можливості і здібності, досить критично ставиться до себе, прагне реально дивитися на свої невдачі та досягнення у певній діяльності, вміє ставити перед собою досяжні цілі. До того, що досягнуто, він підходить не тільки зі своїми мірками, але і намагається передбачити, як до цього поставляться люди, що його оточують. До оптимальної самооцінки відносять “високий рівень” самооцінки і “вище за середнього рівня” (це тоді, коли людина дійсно поважає себе, цінує і задоволена своїми успіхами [3].

Неадекватна (завищена або занижена) – самооцінка деформує внутрішній світ особи, перетворює її мотиваційну й емоційно-вольову сфери і тим самим перешкоджає гармонійному розвитку. Неадекватна самооцінка ускладнює життя не тільки тих, кому вона властива, але і навколишніх, тих людей, що у різних ситуаціях – виробничих, побутових і інших – спілкуються з ними. Якщо людина недооцінює себе в порівнянні з тим, чого вона у дійсності вартує, то у неї самооцінка занижена. У тих же випадках, коли вона переоцінює свої можливості, результати діяльності, особистісні якості, зовнішність, для неї характерною є завищена самооцінка [4].

Занижена самооцінка виявляється в підвищеній вимогливості до себе, постійному остраху негативної думки про себе, підвищеній ранимості. Це спонукує скорочувати контакти з оточуючими людьми. Низька самооцінка руйнує в людини надії на добре ставлення до неї, а реальні свої досягнення й позитивну оцінку вона сприймає як тимчасові й випадкові. Недооцінка своєї корисності знижує соціальну активність, ініціативність.

Натомість висока самооцінка виявляється в тому, що людина керується своїми принципами, незалежно від думки навколишніх. Якщо самооцінка не занадто висока, вона може позитивно впливати на самопочуття, оскільки породжує стійкість до критики. Людина в цьому випадку сама знає собі ціну, думки навколишніх для неї не мають абсолютного, вирішального значення. Тому критика не викликає бурхливої захисної реакції і сприймається спокійніше. Але якщо рівень домагань вище можливостей, душевна рівновага неможлива. При завищеній самооцінці людина самовпевнено береться за роботу, що перевищує її можливості. Нерідко люди стають нещасливими через сформоване в дитинстві перебільшене уявлення про власну значущість [3].

Отже, самооцінка – це елемент самосвідомості, що характеризується емоційно насиченими оцінками самого себе як особи, власних здібностей, етичних якостей і вчинків [3]. Самооцінка визначає взаємини людини з її оточенням, її критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач. Тим самим самооцінка впливає на ефективність діяльності людини і розвиток її особистості. Самооцінка пов’язана з однією з центральних потреб людини – потребою в самоствердженні, що визначається відношенням її дійсних досягнень до того, на що людина претендує, які цілі перед собою ставить. Самооцінка – це результат тривалого

процесу, який відбувається під впливом різноманітних чинників і не припиняється впродовж усього життя людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. Общ.ред. В.Я. Пилиповского. Москва: Прогресс, 1986. 424 с.
2. Захарова А.В. Психология формирования самооценки. Минск, 1993. 185 с.
3. Козерук Ю.В., Євсейчик Я.О. Самооцінка як фактор становлення особистості студента. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип.124. С.163-165.
4. Кон И.С. В поисках себя. Личность и ее самосознание. М.: Политиздат, 1984. 335 с.
5. Пастухова, М. В. Теоретические аспекты психологического изучения самооценки личности. Известия Самарского научного центра Российской академии наук. Т. 12. 2010. № 5. С. 460–462.
6. Пирлик М.А. Структурно-динамічна модель самооцінки. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2013. Вип. 5.

Вовчок Тетяна

Науковий керівник – доц. Свідерська Галина

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Життя в динамічному, безперервно мінливому світі ставить сучасну людину не тільки перед необхідністю адаптуватися до нових умов, але й активно, творчо пізнавати навколишню дійсність, впевнено діяти в непередбачуваних ситуаціях. Щоб долати труднощі, знаходити інноваційні шляхи вирішення проблем, бути успішною, людина повинна активізувати свій творчий потенціал, свою креативність.

Креативність виступає потужним фактором розвитку особистості, визначає її готовність до нестандартного мислення й поведінки. Творча обдарованість стає запорукою економічного процвітання й засобом національного престижу.

Підвищення інтелектуального потенціалу нації і розвиток творчої особистості є однією з найактуальніших цілей освіти. Адже саме зараз, у зв'язку з проблемою впровадження нової освітньої парадигми, зростають вимоги до особистості, яка повинна гнучко мислити, приймати нестандартні рішення, активно розвивати уяву для розв'язання найскладніших завдань, які висуває життя.

З огляду на це, *мета* нашої статті полягає в розкритті психологічного змісту креативних здібностей та висвітленні особливостей їх розвитку в молодшому шкільному віці.

Вагомий внесок у дослідження проблеми креативності зробили вітчизняні та зарубіжні автори. Так, у психолого-педагогічних розвідках зосереджено увагу на аналізі креативності як когнітивного показника (Дж. Гілфорд, Е. П. Торренс, А. Ротенберг, М. Рорбах, Р. Мей, С. Меднік, М. О. Холодна), особистісної властивості (К. Тейлор, К. Кокс, А. Маслоу, К. Роджерс, Л. В. Шавиніна), синтетичного утворення (Дж. Рензуллі, Р. Стернберг, С. Каплан, К. Хеллер, Д. Б. Богоявленська, Е. Л. Яковлева).

Уперше термін «креативність» було вжито психологом Д. Сімпсоном у 1922 році. Учений вважав, що «креативність» – це здатність людини відмовитися від стереотипних способів мислення, «здатність до руйнування загальноприйнятого, звичайного порядку походження ідей у процесі мислення» [4, с.120].

Незважаючи на те, що термін тривало застосовувався, креативність як окреме поняття було виділено лише в 50-х рр. ХХ ст. завдяки Дж. Гілфорду. Дж. Гілфорд вважав, що креативність – це здатність відмовлятися від стереотипних способів мислення. Саме після публікації його робіт, у яких він визначає різницю між двома типами мисленнєвих операцій – конвергенцією і дивергенцією, концепція креативності набула широкої популярності та почала активно опрацьовуватися [4, с.121].

Як зазначають С.Й. Гаваші, М.М. Лалакулич, ведення в український науковий обіг терміну «креативність» під впливом зарубіжних досліджень з проблем даного явища в